

РЕЗУЛЬТАТИ ПАЛЕОПЕДОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК МАЛОПОЛОВЕЦЬКОГО АРХЕОЛОГІЧНОГО КОМПЛЕКСУ В 2007 р.

Наведено нові дані щодо реконструкції палеоландшафтів Київського Подніпров'я, отримані в 2007 р. на пам'ятках Малополовецького археологічного комплексу.

У 2007 р. співробітники відділу палеогеографії Інституту географії НАН України Ж.М. Матвіїшина та О.Г. Пархоменко продовжили палеопедологічні дослідження на пам'ятках Малополовецького археологічного комплексу — на поселенні Малополовецьке-2А та могильнику Малополовецьке-3. Результати попередніх досліджень опубліковано в статтях авторів (Герасименко, Матвіїшина, Пархоменко 2005; Матвіїшина, Пархоменко, Лисенко 2005; 2006; Лисенко, Лисенко, Матвіїшина и др. 2006; Матвіїшина, Пархоменко 2006; Матвіїшина, Пархоменко 2007). Профілі ґрунтів досліджували на різних геоморфологічних елементах від заплави штучної водойми до рівня високих терас, імовірно, завадівсько-дніпровського віку. Було проаналізовано профілі голоценових ґрунтів у восьми розчистках. Для визначення генезису ґрунтів Ж.М. Матвіїшина виконала макроморфологічний опис ґрунтів, зробила масштабні кольорові польові зарисовки з примазками природного матеріалу; О.Г. Пархоменко відібрав зразки на мікроморфологічний, хімічний аналізи, радіовуглецеве датування тощо; С.Д. Лисенко провів культурно-хронологічне визначення артефактів.

Дві розчистки (№ 1 та 8) було закладено на площі могильника **Малополовецьке-3**.

Розчистка № 1 (МП-3, кв. ЯН/5.зах) розміщена на високій терасі завширшки 300 м з рівною поверхнею, на північ від розчисток, досліджених 2005 р. Культурний шар у цій частині розкопу насичений дуже слабо. Кераміка представлена переважно фрагментами посуду доби пізньої бронзи — початку раннього залізного віку, концентруючись на глибині 0,4—0,6 м. Безпосередньо у дослідженому квадраті та більшості прилеглих до нього артефакти відсутні. За 6 м на південь від розчистки, в квадраті ЯР/4. зах, розміщувалося поховання № 169 (2007 р.), ймовірно ранньоскіфського часу (VIII — середина VI ст. до н. е.). Ґрунтовий профіль розчистки № 1 зверху вниз має такі горизонти (рис. 1):

Hd—0—0,05 м — сірий, зернистий, пилюватий легкий суглинок, пронизаний корінням рослин.

Норн. — 0,05—0,25 м — темно-сірий до чорного, пухкий, зернистий, піщано-пилюватий легкий суглинок із дрібним корінням рослин і черворіями. Перехід і межа поступові.

H—0,25—0,4 м — темно-сірий, щільніший за попередній, з кротовинами і черворіями зі світлим матеріалом породи. В сухому стані цей горизонт сприймається як сірий, у вологому — темно-сірий. Перехід і межа поступові, помітні за кольором, структурою та пухкістю матеріалу. Неподалік, у квадраті ЯО/3.зах, у цьому шарі знайдено стінку гончарної посудини черняхівської культури (III—IV ст.).

Нр — 0,4—0,7 м — палево-коричнево-сірий, світліший за вищезалігаючий, пухкий, зернисто-грудкуватий, з корінням рослин, піщано-пилюватий легкий суглинок, з палевими кротовинами. Перехід і межа поступові за освітленням, зміною структури. З глибини 0,7 м скипає з 10%-м розчином НСІ. У квадратах ЯН/4. зах та ЯР/3.зах у цьому шарі знайдено 3 кістки тварин.

Phk — 0,7—0,9 м — сірувато-брудно-палевий, з CaCO_3 у вигляді міцелію, пухкий, з численними черворіями, напливами гумусу і кротовин, зернисто-грудкуватий, розсипчастий, піщано-пилюватий легкий суглинок. Карбонати представлені у вигляді міцелію та борошністої білозірки (1—2 мм у діаметрі) і просочень. Перехід і межа поступові, помітні за полегшенням механічного складу, пухкості та зменшенням вмісту CaCO_3 .

Pk (h) — 0,9—1,25 м — брудно-палевий лесоподібний суглинок, пухкий, вертикально-стовпчастий, з численними кротовинами (до 7—10 см у діаметрі) і черворіями. Переритість кротовинами створює неоднорідність забарвлення, грудкувато-розсипчастий, піщано-пилюватий легкий суглинок, з карбонатами у вигляді просочень і міцелію.

Pk — 1,25—1,4 м (помітно) — бурувато-палевий лесоподібний легкий суглинок, піщано-пилюватий, з карбонатним міцелієм і численними кротовинами.

За характером профілю та макроморфологічними ознаками це, швидше за все, *чорнозем типовий* на лесоподібному суглинку.

Розчистка № 8 (МП-3, кв. ЯТ/61.з) закладена на могильнику за 120 м на захід—південний захід від розчистки № 1. Грунт скипає з глибини 0,3 м. Розчистка розташована у західній частині комплексу 27. Культурний шар насичений слабо. За 5 м на схід від розчистки, у квадратах ЯУ/57—58.зап, розміщувалося поховання № 158 (2005 р.) у вигляді вимостки з великих шматків випаленого каміння, на яких лежали фрагмен-

товані людські кістки. Нижній рівень залягання каміння становить 0,45—0,5 м від сучасної поверхні, що відповідає рівню давньої поверхні в цій частині могильника. За фрагментами кераміки поховання може бути віднесено до білогрудівського горизонту (XII—XI ст. до н. е.).

Зверху вниз профіль має такі горизонти (рис. 2):

Hd — 0—0,03 м — сірий, пилювато-зернистий, з численним корінням рослин.

Норн. — 0,03—0,3 м — сірий до темно-сірого, в сухому стані — мишачо-сірий, пухкий, дрібно-

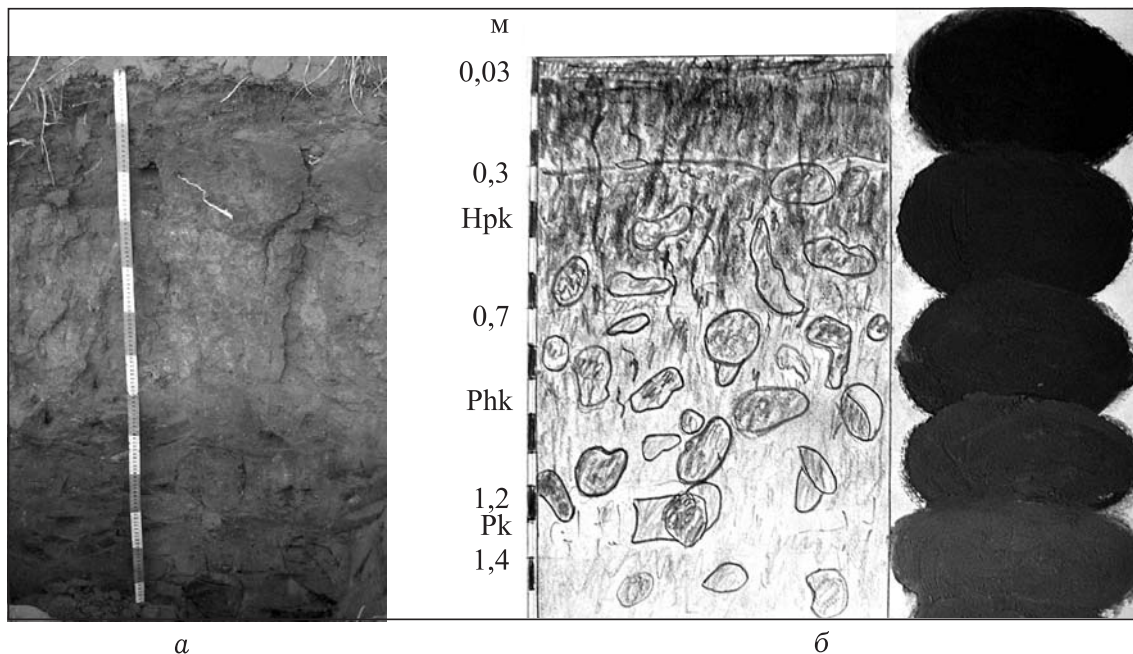

Рис. 1. Профіль ґрунту в розчистці № 1: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

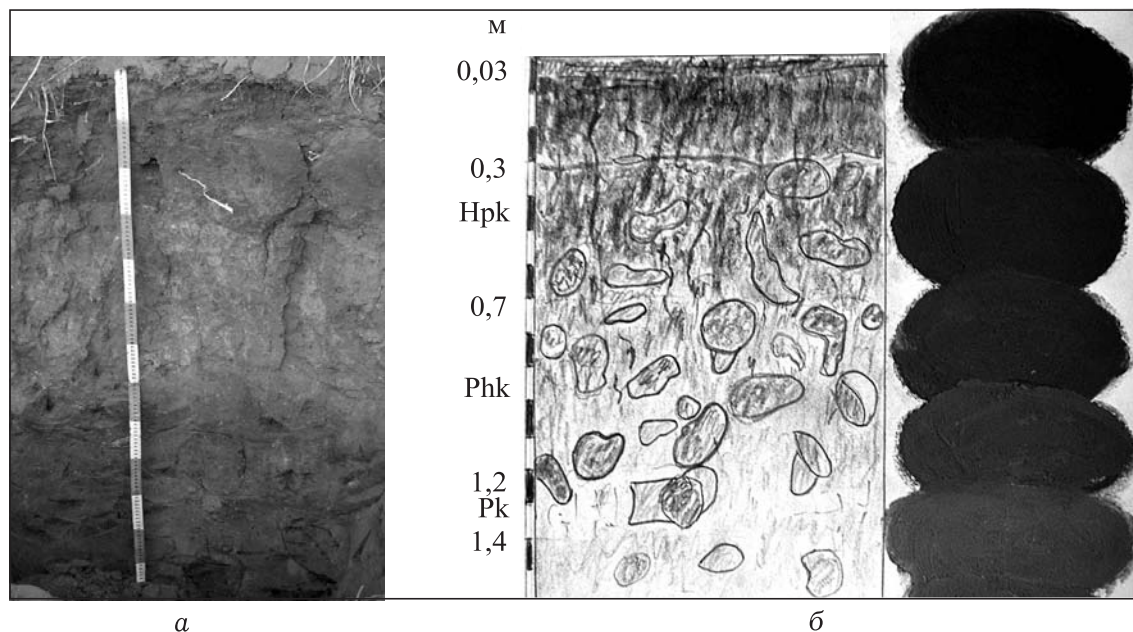

Рис. 2. Профіль ґрунту в розчистці № 8: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

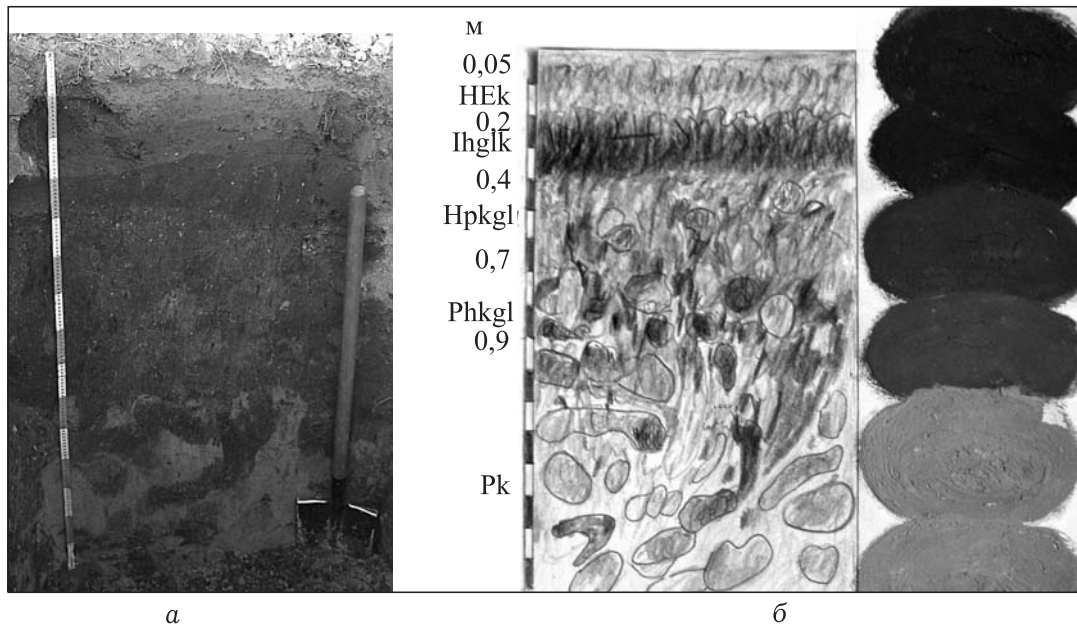

Рис. 3. Профіль ґрунту в розчистці № 2: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

пластинчастий, зернистий, з ходами комах. Перехід різкий за забарвленням, межа слабо хвиляста, піщано-пилуватий легкий суглинок.

Hpk — 0,3—0,7 м — світліший за вищезалягаючий, неоднорідний, палево-світло-сірий, з численними черворіями з лесового матеріалу, пухкий, вертикально-стовпчастий, зернисто-грудкуватий, піщано-пилуватий легкосуглинистий, бурхливо скипає у нижній частині горизонту, з карбонатами у вигляді виділень у тріщинах, плівок по гранях структурних окремоствей, з поодинокими брудно-палевими кротовинами (5—10 см у діаметрі). Перехід і межа поступові за посиленням однорідності матеріалу та збільшенням кількості кротовин.

Phk — 0,7—1,2 м — брудно-сірувато-палевий, частково перемішаний, грудкувато-розсипчастий, з численними сірими кротовинами. Перехід і межа поступові у вигляді трубочок, помітні за освітленням забарвлення.

Pk — 1,2—1,4 м — світло-палевий, пухкий, з численними кротовинами, грудкувато-розсипчастий. Ґрунт антропогенно змінений, за всіма ознаками близький до *типового чорнозему*.

Шість розчисток було зроблено на поселенні Малополовецьке-2А в траншеях розкопів 2006 та 2007 рр., а також у 4 шурфах, закладених з метою характеристики змін ґрунтів у катені.

Розчистка № 2 (МП-А2, шурф 1) розташована біля заплави р. Суботь (нині — каскад ставків). Заплаву періодично заливає водою. Рослинний покрив представлений лучною рослинністю (зонтичні, різнотрав'я, пирій та ін.). У шурфі 2 × 2 м простежено два лучні ґрунти, розділені світлим прошарком, сильно оглеєні.

Спостережено 2—3 генерації ґрунтів, у породі численні чорні кротовини. Скипає з поверхні. Загалом це *лучний засолений (солончаковий) ґрунт*, представлений такими горизонтами (рис. 3):

Hd — 0—0,05 м — світло-сірий, з корінням трав, пластинчасто-зернистий.

HEgl — 0,05—0,2 м — палево-світло-сірий, солончаковий горизонт, пухкий, піщано-пилуватий легкий суглинок. З цього шару походять вінце, денце, 6 стінок від посуду білогрудівського типу (XII—XI ст. до н. е.), 2 кістки тварин.

Hhglk — 0,2—0,4 м — сизувато-темно-сірий до чорного солонцевий горизонт, темнішає донизу, в нижній частині має різку горизонтальну межу, темніший за попередній. У вологому стані — ущільнений, у сухому — світло-сірого кольору з міцними горіхувато-призматичними окремоствями, з ознаками засолення і сизими плямами, перемішаний, з численними черворіями зі світлим матеріалом породи, корінням рослин. Перехід і межа різкі, добре помітні за освітленням забарвлення і полегшенням механічного складу, обманганений, піщано-пилуватий середній суглинок. З цього шару походять денце та стінка посудин білогрудівського типу, стінка «друшляка», що, ймовірно, також належить до білогрудівського горизонту, дрібна стінка столової посудини черняхівської культури, 3 кістки тварин, 2 шматки печини.

Hpkgl — 0,4—0,7 м — світліший за вищезалягаючий, пухкий, грудкувато-розсипчастий, зі світлими кротовинами, заповненими палевим матеріалом (7—15 см у діаметрі), з манга-

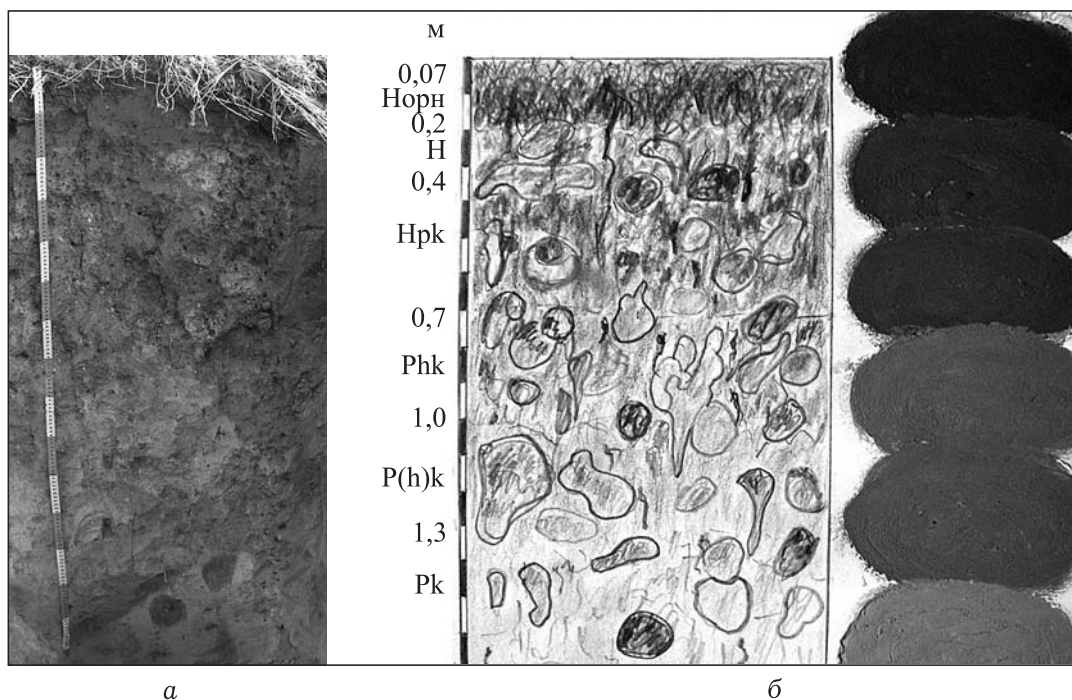

Рис. 4. Профіль ґрунту в розчистці № 3: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

новими примазками у верхній і середній частинах, піщано-пилуватий легкий суглинок, до низу підвищується частка піщаних зерен, з корінням рослин, черворіями. У вологому стані — палево-сизувато-темно-сірий, у сухому — брудно-світло-сірий, оглеєний. Це кротовинний горизонт. Структура матеріалу — зернисто-великогрудкувата, нечітко шарувата, з напливами гумусу. Перехід поступовий. З цього шару походять вінце та дві стінки посуду білогрудівського типу, стінка посудини з псевдоваликами та дрібними розчосами зсередини, що може належати до раннього малополовецького типу (XVII—XVI ст. до н. е.), а також кістка тварини.

Phkgl — 0,7—0,9 м — палево-сірий, на палевому фоні строкатість утворюють темно-сірі кротовини, пухкий, піщано-пилуватий, легкосуглинистий, з мангановими примазками у вигляді концентрацій. Перехід і межа поступові — за освітленням забарвлення.

Pkgl — 0,9—1,7 м — сизувато-палевий, оглеєний, лесоподібний суглинок, з численними чорними кротовинами (до 15 см у діаметрі), окремими черворіями, сизуватістю від оглеєння, грудкувато-розсипчастий, алювіальний матеріал заплави. У верхній частині цього шару знайдено стінку посудини білогрудівського типу.

Ґрунт лучний, легкосередньосуглинистий, на палевому суглинку, солончаковий.

Розчистка № 3 (МП-2А, шурф 2) розташована за 50 м у напрямку вододілу від розчистки

№ 2, під лучною рослинністю. Розчистку виконано в місці давнього поселення, в ній матеріал значною мірою перемішаний, з кротовинами, гумусовий горизонт в інтервалі від 20 до 40 см. Скипає з поверхні. Зверху вниз профіль має такі горизонти (рис. 4).

Nd — 0—0,07 м — сірий, дернина, з численним корінням рослин.

Норн.к — 0,07—0,2 м — темно-сірий до чорного, пухкий, зернисто-грудкуватий, однорідний за забарвленням, піщано-пилуватий легкий суглинок, пронизаний корінням трав. З цього шару походять 2 стінки посудин білогрудівського типу, 5 шматків печини, 2 кістки тварин.

Нк — 0,2—0,4 м — сірий, палево-сірий, перемішаний матеріал, зернисто-великогрудкуватий, ущільнений, з черворіями, піщано-пилуватий легкий суглинок, структура якого зумовлена діяльністю черв'яків, з кротовинами, заповненими гумусовим і лесовим матеріалом. Перехід і межа поступові, помітні лише за збільшенням кількості кротовин, трапляються дрібні фрагменти кераміки. З цього шару походять стінка посудини білогрудівського типу та стінка ліпної посудини, ймовірно, черняхівської культури.

Нрк — 0,4—0,7 м — сірий, світліший за вищезалагаючий, інтенсивно переритий кротовинами, пухкий або слабкоущільнений, зернисто-грудкуватий, пилуватий легкий суглинок. З цього шару походять денце ліпної посудини черняхівської культури (?), зуб бика, печина.

Phk — 0,7—1,0 м — сірувато-палевий, кротовинний горизонт, пухкий, з карбонатами у ви-

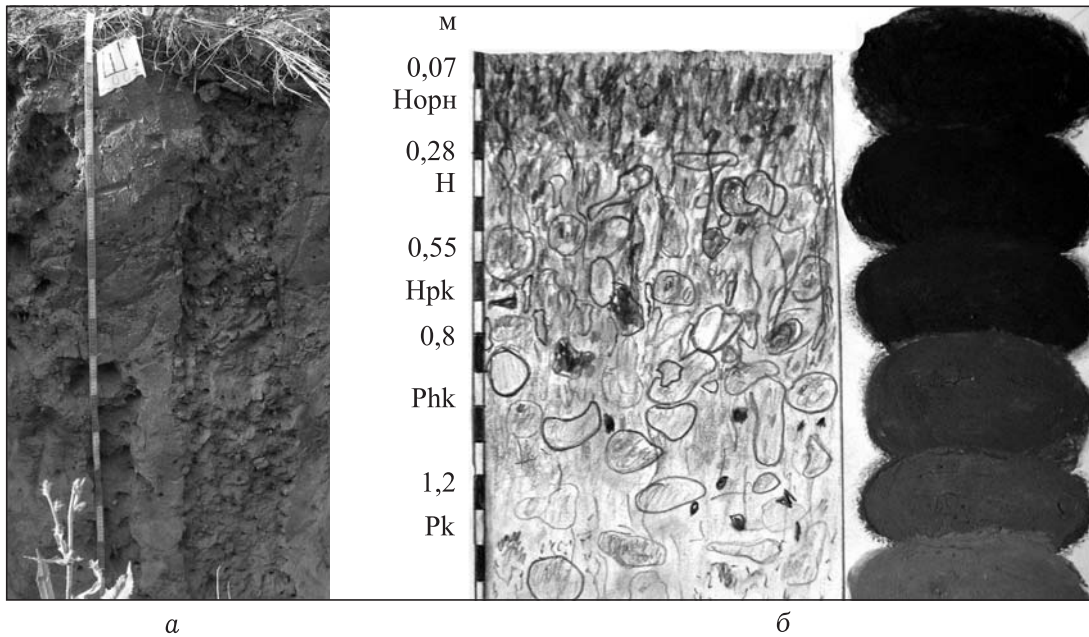

Рис. 5. Профіль ґрунту в розчистці № 4: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

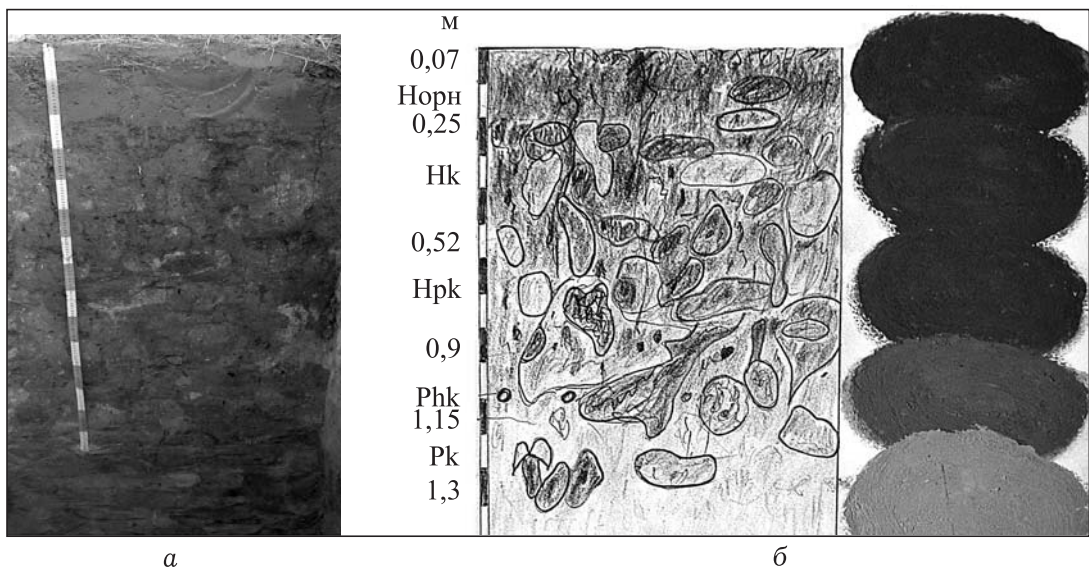

Рис. 6. Профіль ґрунту в розчистці № 5: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

гляді міцелію, з темно-сірими та палевими кротовинами (від 10 до 15 см у діаметрі), зернисто-крупногрудкуватий. Перехід і межа поступові.

Р(н)к — 1,0—1,3 м — палевий, неоднорідного забарвлення, грудкувато-розсипчастий, без видимих виділень карбонатів, з численними чорними і світлими кротовинами, піщано-пилуватий легкий суглинок. Перехід і межа помітні за освітленням забарвлення. З цього шару походять вінце ліпної банки, дещо та дві стінки кухонних посудин черняхівської культури, два шматки печини та залізний штир, імовірно, занесені сюди землекопами.

Рк — 1,3—1,7 м — світло-палевий, лесоподібний суглинок, однорідний за кольором, лег-

косуглинистий, піщано-пилуватий, просочений карбонатами, грудкувато-розсипчастий. Ґрунт близький до антропогенно зміненого *типового чорнозему*.

Розчистка № 4 (МП-2А, квадрат Ш/25) розміщена в межах давнього поселення на схилі, на тому самому геоморфологічному рівні, що й розчистка № 3 (рис. 5). На глибині 0—1,2 м у квадраті трапляються фрагменти посуду білогрудівського типу. За 5 м на захід від розчистки (кв. Ш/23) на глибині 0,5 м розміщено об'єкт № 20 — виносне вогнище білогрудівського горизонту (XII—XI ст. до н. е.). Поряд, у квадратах Ч/25 та Ш/23, розташовані ями цього самого періоду (об'єкти № 19 та 23), рівень фіксації

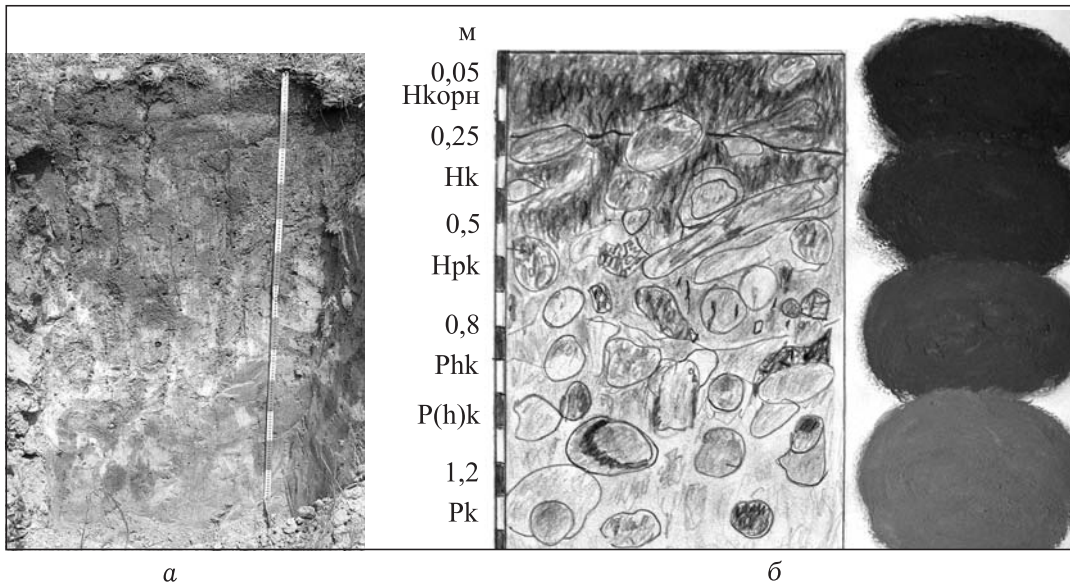

Рис. 7. Профіль ґрунту в розчи́стці № 6: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

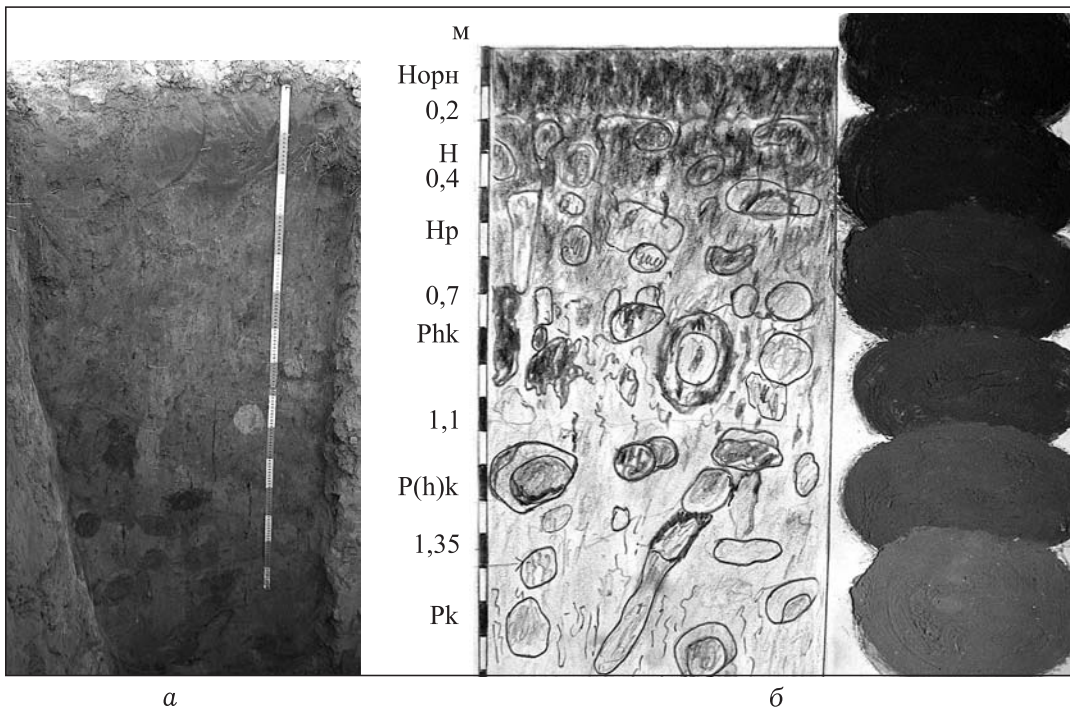

Рис. 8. Профіль ґрунту в розчи́стці № 7: а — фото; б — польова зарисовка з примазками натурального матеріалу

яких становить близько 0,4 м від сучасної поверхні.

Нд — 0—0,07 м — сірий, пухкий, піщано-пилуватий середньосуглинистий.

Норн. — 0,07—0,28 м — темно-сірий до чорного, ущільнений або пухкий, зернистий, з корінням рослин, пилуватий середній суглинок з чіткою (у вигляді смуги) нижньою межею, що визначається глибиною оранки. Подекуди трапляються дрібні фрагменти кераміки. Перехід і межа горизонтальні.

Н — 0,28—0,55 м — темно-сірий до чорного, донизу світлішає, слабо ущільнений, пилуватий середній суглинок, зернисто-великогрудкуватий, з корінням рослин, перемішаний, з численними кротовинами, заповненими темно-сірим та лесовим матеріалом. Матеріал ґрунту вилугуваний, але скипає у черворіїнах із лесовими часточками та вицвітах карбонатів. Перехід і межа поступові, з напливами. Біля східної стінки квадрата в цьому шарі на глибині 0,33 м лежали великі випалені камені (очевид-

но, рештки виносного вогнища), що маркують давню поверхню.

Нрк — 0,55—0,8 м — сірий до темно-сірого, скипає з глибини 0,7 м, бурхливо кипить з 0,9—1,0 м, неоднорідно забарвлений, з напливами гумусу і численними сірими кротовинами (до 10—20 см у діаметрі), карбонати наявні у вигляді дрібних плям, крупногрудкуватий, середній суглинок. Перехід і межа поступові, помітні за забарвленням і значним кипінням маси, з напливами гумусу.

Phk — 0,8—1,2 м — палево-сірий, з кротовинами і черворіями, пухкий, з великими фрагментами кераміки білогрудівського типу. В інтервалі 0,8—1,05 м *Рк* ґрунту з численними карбонатами у вигляді виділень у тріщинах, окремих пухких включень (1—3 мм), білозірки. Перехід і межа поступові.

Р(н)к — 1,2—1,6 м — сірувато-палевий, пухкий, грудкувато-розсипчастий легкий суглинок, з міцелярними формами карбонатів, численними кротовинами, що створюють сіруватість забарвлення.

Рк — 1,6—2,1 м — світло-палевий лесоподібний суглинок, пухкий, просочений карбонатним міцелієм, з сірими кротовинами, грудкувато-розсипчастий легкий суглинок.

Ґрунт — антропогенно перероблений *типовий чорнозем*.

Розчистка № 5 (МП-2А, південна частина квадрата И/1.зах) закладена поряд із об'єктом № 17 (2006 р.), за 60 м на південний захід від попередньої розчистки. Об'єкт — вогнище білогрудівського горизонту — залягав на глибині 0,9 м. За 4 м на південний схід від розчистки розташоване житло білогрудівського горизонту (об'єкт № 14), а за 10 м на схід—південний схід — виносне вогнище того самого часу (об'єкт № 15). Глибина залягання останнього — 0,28 м — відповідає рівню давньої поверхні в цій частині поселення. Зверху вниз профіль представлено такими горизонтами (рис. 6):

Нд — 0—0,07 м — світло-сірий матеріал, дернина з корінням трав.

Норн.к — 0,07—0,25 м — сірий до темно-сірого, пухкий, зернистий, піщано-пилуватий легкий суглинок. Перехід і межа горизонтальні, помітні за забарвленням. У прилеглому квадраті З/1.зах з цього горизонту походять стінка посудини білогрудівського типу, два перепалені камені, печина.

Нк — 0,25—0,52 м — сірий, донизу світлішає, пухкий, грудкувато-зернистий, піщано-пилуватий легкий суглинок, з численними чорними кротовинами та чорними і палевими черворіями, з напливами гумусу. У прилеглому квадраті З/1.зах з цього горизонту походять 2 вінця та 4 стінки посудин білогрудівського

типу, 3 кістки тварин, перепалений камінь, печина.

Нрк — 0,52—0,9 м — палево-сірий, пухкий, піщано-пилуватий, зернисто-грудкуватий легкий суглинок, з палевими та чорними кротовинами. Перехід поступовий з напливами гумусу. На нижньому рівні цього горизонту розміщувався об'єкт № 17.

Phk — 0,9—1,15 м — сірувато-палевий, пухкий, піщано-пилуватий легкий суглинок, грудкувато-розсипчастий, з окремими карбонатними конкреціями, міцелярними карбонатами, палевими кротовинами.

Рк — 1,15—1,3 м (помітно) — світло-палевий лесоподібний суглинок, вертикально-стовпчастий, грудкувато-розсипчастий, піщано-пилуватий легкий суглинок, з чорними кротовинами (10—15 см у діаметрі) та дрібними рештками вугілля.

Розчистка № 6 (МП-2А, шурф 3) розміщена на захід від розчистки № 5 в напрямку до вододілу. Зверху вниз профіль має такі горизонти (рис. 7):

Нд — 0—0,05 м — темно-сірий, однорідний за забарвленням, пухкий, з корінням трав.

Норн.к — 0,05—0,25 м — темно-сірий, пухкий, піщано-пилуватий легкий суглинок, зернистий, з численним корінням рослин. Перехід різкий за забарвленням, межа слабкохвиляста, матеріал скипає з поверхні.

Нк — 0,25—0,5 м — сірий, світліший за вищезалягаючий, перемішаний матеріал, неоднорідний через численні темно-сірі та палеві кротовини, з черворіями, пухкий, зернисто-грудкуватий, піщано-пилуватий легкий суглинок. Це кротовинний горизонт. Простежуються карбонати у вигляді міцелію, білозірки, скупчень; межа хвиляста. З цього шару походить стінка посудини білогрудівського типу.

Нрк — 0,5—0,8 м — палево-світло-сірий, карбонатний, неоднорідний, перемішаний, грудкувато-зернистий, з численними палевими, сірими, чорними кротовинами, зрідка корінням рослин, виділенням гумусу у черворіях. Перехід поступовий, межа хвиляста, помітна за забарвленням, пухкістю, підвищенням вмісту карбонатів. З цього шару походить стінка посудини білогрудівського типу.

Phk — 0,8—0,9 м — брудно-палевий з сірими округлими кротовинами, грудкувато-розсипчастий, зернистий легкий суглинок, наявність карбонатів надає профілю сизуватості забарвлення. Карбонати у вигляді борошнистих виділень і міцелію, гумус виділяється у черворіях, перехід і межа поступові.

Рк — 0,9—1,5 м — сірувато-палевий, однорідний за забарвленням, з меншою частотою кротовин порівняно з горизонтами, що

залягають вище, карбонати у вигляді просочень і міцелію, піщано-пилуватий, грудкувато-розсипчастий легкий суглинок. Ґрунт близький до *типового чорнозему*, значною мірою змінений людиною, вторинно окарбонатований (скипає з 10%-м розчином HCl з поверхні).

Розчистка № 7 (МП-2А, шурф 4) розташована на рівній поверхні вододілу, за 50 м на захід від розчистки № 6. Ґрунт меншою мірою змінений людиною, ближчий до природного типового чорнозему.

Зверху вниз профіль має такі горизонти (рис. 8):

Nd — 0—0,05 м — темно-сірий, дернина з корінням рослин.

Норн. — 0,05—0,2 м — темно-сірий, слабоушільнений, піщано-пилуватий легкий суглинок, зернистий, однорідний, з корінням рослин, численними черворіями. З цього шару походять стінка посудини білогрудівського типу (?) та необроблений камінь.

H — 0,2—0,4 м — темно-сірий до чорного, зернисто-грудкуватий, слабоушільнений, піщано-пилуватий середній суглинок, з численними черворіями, заповненими гумусовим матеріалом, темно-сірими кротовинами з гумусовими напливами на корінцях рослин. Перехід і межа поступові.

Нр — 0,4—0,7 м — палево-сірий, пухкий, зернисто-грудкувато-розсипчастий, піщано-пилуватий середній суглинок, переритий округлими кротовинами (8—10 см у діаметрі), з темно-сірими черворіями. Перехід і межа слабохвилясті, не рівні, поступові, скипає з глибини 0,7 м.

Phk — 0,7—1,1 м — брудно-палевий з сіруватим відтінком, пухкий, грудкувато-розсипчастий, піщано-пилуватий легкоуглинистий, CaCO₃ у вигляді інтенсивного просочення, напливів міцелію, з чорними та палевими кротовинами. Перехід і межа поступові.

P(h)k — 1,1—1,35 м — брудно-палевий, розсипчастий, з чітким міцелієм і численними черворіями, за якими концентрується гумусовий матеріал, з темно-сірими, сірими, палевими кротовинами, поодинокими камерами кротів до 0,4 м у діаметрі, грудкувато-розсипчастий, піщано-пилуватий легкий суглинок. Перехід і межа поступові, чіткі, за збільшенням частки карбонатів та їх борошнистих виділень.

Рк — 1,85—1,9 м — сірувато-світло-палевий, пухкий, грудкувато-розсипчастий, піщано-пилуватий легкий суглинок, карбонати у вигляді просочень, міцелію, борошнистих виділень у тріщинах.

Цей профіль найбільш природний, меншою мірою антропогезований, без артефактів (за винятком орного шару). Ґрунт — *типовий чорно-*

зем, легкоуглинистий, скипає з глибини 0,7 м, з міцелярними формами карбонатів. У розчистці помітні найбільш поступові переходи між горизонтами. Швидше за все, цей профіль ґрунту є фоновим для цього району.

Загалом за катеном простежено такі зміни ґрунтів. На заплаві (шурф 1) — солончаковий лучний ґрунт, у середній частині (шурфи 2, 3 та розчистки у розкопах 2006 та 2007 рр.) профілі подібні між собою — чорнозем типовий, що скипає з поверхні, значно змінений людиною. Лише на вододілі (шурф 4) профіль чорнозему типового зберігся майже в природному вигляді за використання добрив. Переважна більшість знахідок у розчистках належить до білогрудівського горизонту (XII—XI ст. до н. е.).

Серед досліджених розчисток лише в № 2 (шурф 1 біля заплави р. Суботь) представлено інший тип ґрунту, не характерний для інших розчисток, тобто відмінний від чорнозему типового. В розчистці № 7 виявлено типовий чорнозем, не змінений давньою людиною. У розчистках № 3—6 представлено антропогено змінені варіанти ґрунтів з розтягнутими гумусовими горизонтами, артефактами, що трапляються потужністю близько 0,7 м, з перемішаним матеріалом. Нерідко спостерігається не поступовий перехід між горизонтами, а шаруватий матеріал, що більш характерно для могильників. Ґрунти слабо змінюються за рельєфом, лише на найвищих ділянках відзначено меншу потужність ґрунтів, на схилах ґрунти мають більш розтягнутий профіль. Різко відрізняється лише профіль на заплаві, ґрунти тут близькі до супіщаних, але навіть за такого механічного складу вирізняється пухкіший верхній і щільніший перехідний горизонти, що пояснюється засоленістю ґрунтів з формуванням елювіального горизонту розсолення і щільнішого солонцевого горизонту. Про розвиток лучного ґрунтоутворення свідчить глибоке та інтенсивне забарвлення матеріалу гумусом на фоні інтенсивного розвитку лучної рослинності в умовах деякого перезволоження. Характерна інтенсивна переробленість матеріалу кротоми (надзвичайно велика кількість кротовин), чіткий карбонатний ілювій, участь у формуванні профілю інших солей тощо. Профілі ґрунтів, не змінені артефактами, відрізняються глибокою та інтенсивною гумусованістю, поступовими переходами між генетичними горизонтами, нерідко вторинно окарбонатовані. Ґрунти мають чіткий карбонатний ілювій з різноманітними формами виокремлень білозірки, просочення маси CaCO₃, карбонатного міцелію та ін., що проявляються навіть за опіщаненості матеріалу. Ґрунти характеризуються наявністю великої кількості кротовин, що свідчить про степовий або лучно-степовий ре-

жим їх формування. Серед досліджених на цій ділянці ґрунтів не зафіксовано профілів лісових ґрунтів. Антропогенно змінені ґрунти на поселенні та могильнику характеризуються шаруватістю, змішаністю матеріалу, розміщенням артефактів та вугілля на різних рівнях (частіше в інтервалі до 0,7 м від сучасної поверхні). Характерні фрагменти з неоднорідним ступенем гумусованості матеріалу, що, ймовірно, пов'язано з додатковим постачанням органічного матеріалу від діяльності людини (зокрема сміття).

Природні умови різних культур в інтервалі 3200—2100 років тому не дуже різнилися порівняно з сучасними, ландшафти були лісостеповими (зафіксовано ґрунти лучно-степові й типові чорноземи, але в комплексі з останніми спостережено й сірі, темно-сірі опідзолені ґрунти, що формувалися переважно на лесах,

а не на супіщаних відкладах). У катені ґрунти змінюються від лучних, нерідко солонцюватих або солончакуватих під лучною рослинністю, до типових чорноземів на схилах і поверхні терас на відкритих просторах. Умови північного і середнього лісостепу були сприятливими для проживання людей (луки біля водойми використовували як пасовища, схили і низькі тераси — для примітивного землеробства); можливо, на пониженнях і високих вододілах існували ділянки лісових масивів — деревину використовували під час будівництва. В цілому як природні, так і антропогенно змінені ґрунти на археологічних пам'ятках відбивають процес формування на цій території типових чорноземів, однак розрізнити стадії давнього і сучасного ґрунтоутворення дуже важко внаслідок інтенсивної зоотурбаційної діяльності ґрунтової фауни.

Герасименко Н.П., Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Ландшафтно-кліматичні зміни голоцену у Середньому Придніпров'ї, відображені у стадійності розвитку ґрунтів // Фіз. географія та геоморфологія. — 2005. — Вип. 47. — С. 93—100.

Лысенко С.Д., Лысенко С.С., Матвишина Ж.Н., Пархоменко А.Г., Литвинова Л.В., Гаскевич Д.Л., Балко А.И. Исследования на могильнике Малополовецкое-3 в 2005 году // АДУ 2004—2005 рр. — Запоріжжя, 2006. — Вип. 8. — С. 258—265.

Матвишина Ж.Н., Пархоменко А.Г. Голоценовые почвы Киевщины // Проблемы древнего земледелия и эволюции почв в лесных и степных ландшафтах Европы: Материалы междунар. науч. семинара. — Белгород, 2006. — С. 98—105.

Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Дослідження голоценових ґрунтів на ключових ділянках Середнього Придніпров'я // Географія. Економіка. Екологія. Туризм: Регіональні студії. Зб. наук. праць / За ред. І.В. Смеля. — Ніжин, 2007. — С. 56—65.

Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г., Лысенко С.Д. Палеопедологічне вивчення голоценових відкладів археологічних пам'яток Середнього Придніпров'я (на прикладі Малополовецького археологічного комплексу) // Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць. — Херсон, 2005. — С. 28—32.

Матвійшина Ж.М., Пархоменко О.Г., Лысенко С.Д. Археологічні пам'ятки Київщини і природні умови проживання людини з пізнього палеоліту // Київ. геогр. щорічник. Наук. зб. — 2006. — Вип. 6. — С. 82—101.

Одержано 17.06.2008

Ж.М. Матвишина, С.Д. Лысенко, А.Г. Пархоменко

РЕЗУЛЬТАТЫ ПАЛЕОПЕДОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ПАМЯТНИКОВ МАЛОПОЛОВЕЦКОГО АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА В 2007 г.

В 2007 г. были продолжены палеопедологические исследования на ключевых памятниках Малополовецкого археологического комплекса — поселении Малополовецкое-2А и могильнике Малополовецкое-3. Профили почв исследовались на различных геоморфологических элементах от поймы искусственного водоема до уровня высоких террас. В катене почвы изменяются от луговых, нередко солонцеватых или солончакуватых под луговой растительностью до типичных черноземов на склонах и поверхности террас.

Zh.M. Matviyishyna, S.D. Lysenko, O.H. Parkhomenko

THE RESULTS OF THE 2007 PALAEOPEDOLOGIC RESEARCH OF MALOPOLOVETSKE SITE MONUMENTS

In 2007, the palaeopedologic research continued at Malopolovetske 2A settlement and Malopolovetske 3 burial ground, the key sites of Malopolovetske archaeological complex. Soil profiles were studied on the various geomorphologic elements from the pond valley to the high terraces level. Within catena soils change from the meadow ones, often Solonetz or Solonchac with the meadow vegetation, to the typical black earth on the terraces' slopes and surfaces.